

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ імені Василя Кричевського

**ПОЛТАВСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ:
ЗБІРНИК
НАУКОВИХ СТАТЕЙ**

Маловідомі сторінки історії,
музеезнавство, охорона пам'яток

Випуск ІХ

Полтава
"Дивосвіт"
2014

6. ПЕРСОНАЛІЇ

УДК: 82-6(477.53)

Світлана Кигим
Віктор Самородов

ЛИСТУВАННЯ ШИШАЧЧАНИНА А. Т. СЕРДЮКА З РОДИНОЮ ВЕРНАДСЬКИХ

Представлені раніше не опубліковані відомості про будівництво дачі В. І. Вернадського на Бутовій горі в Шишаках, а також короткі біографічні відомості про осіб, які згадуються в листах.

Ключові слова: Бутова гора, дача, будівельники, родина.

Відзначення у 2013 р. 150-річчя від дня народження академіка В. І. Вернадського відкрило багато нових сторінок у його біографії. Особливо чітко проявилось коло друзів, знайомих, учнів, відомих та пересічних людей, які так чи інакше спілкувалися з видатним ученим та громадянином. Значною мірою цьому сприяло багатотомне видання вибраних наукових праць В. І. Вернадського, присвячене 150-річчю вченого. Підготовлене кращими вернадистами України та Росії на чолі з президентом Національної академії наук України Б. Є. Патонем, воно, здавалося б, не залишає білих плям у житті В. І. Вернадського. Та, на жаль, і така енциклопедична праця не дає відповіді на деякі дуже важливі питання щодо його біографії, особливо пов'язані з перебуванням вченого на Полтавщині. Насамперед йдеться про одне з найулюбленіших місць духовного та інтелектуального піднесення Володимира Івановича Вернадського – знамениту Бутову гору під Шишаками, де сто років тому була побудована його дача.

На превеликий жаль, до нас не дійшло майже ніяких документальних свідчень про її зведення, упорядкування та облаштування. З огляду на це віднайдені в архіві Російської академії наук (Москва) листи А. Т. Сердюка до Н. Є. Вернадської та В. І. Вернадського, написані в 1914 та 1937 рр., дають чіткі відповіді на цілу низку питань. Адже вони репрезентують подробиці, пов'язані не тільки з облаштуванням дачі, а й із тим, як жили Вернадські, що їх цікавило та захоплювало. Все це важливі складові спадщини вченого, без яких не можливо об'єктивно відновити дачу на Бутовій горі.

Віднайдені листи цікаві своїми дійовими особами. Про деяких із них було відомо й раніше, але це стосувалося лише усних переказів, тепер же маємо документальні свідчення. Такий підхід дозволяє не лише мати розширені уявлення про розбудову дачі, але й більш чітко усвідомлювати роль наших краян у цьому. Вони не тільки цим прислужилися родині Вернадських, а стали для неї друзями на все подальше життя. Це ще раз характеризує видатного вченого та його рідних як демократичних людей, справжніх інтелігентів.

Публікація цієї епістолярної спадщини напередодні 100-річчя спорудження дачі вченого на Полтавщині стане додатковим стимулом у пошуку нових документів цієї вікопомної події, без всебічного висвітлення якої неможливо повно та об'єктивно відобразити український контекст багатогранної біографії В. І. Вернадського.

Публікація листування А. Т. Сердюка з Вернадськими здійснюється вперше, листи подаються мовою оригіналу, без будь-яких скорочень та кушур. До них додаються коментарі та джерельна база.

№ 1

Лист А. Т. Сердюка¹ до Н. Є. Вернадської²

Шишаки 4-го февраля 1914 г.

Высокоуважаемая Наталия Георгиевна!

Я письмо Ваше получил, и 100 руб., высланные Елизаветой Петровной³ на потребности Ваших построек, тоже получил. И даю ответы на Ваши вопросы Вашего письма. Относительно столярных работ. Я уже послал Дмитрию Матвеевичу⁴ все условия наших столяров, окончательные, относительно полученных денег мною, на потребности Ваших построек, и вообще всех расходов, у меня ведется правильная запись по книге, какого числа, и от кого сколько получил.

начиная от оставленных мне Георгием Владимировичем⁵ 120 рублей, когда они выехали из дачи, и кончая 100 рублями, полученными сегодня из почты от Вас из Полтавы, всего мною получено за все время на разные расходы 2888 руб. и 50 коп., на которые я своевременно отсылаю отчеты Георгию Владимировичу, и имею оправдательные документы относительно покупок у Кийков⁶. Я с ними очень давно виделся, а нарочно идти к ним очень мало свободного времени, так что стараюсь встретиться как-нибудь случайно. Они в эту зиму срубили много своих дубов для своих надобностей, и выучили Илариона⁷, сторожа, которому передавали, как только приедут Господа, то предложить купить ихний участок и они, я надеюсь на то, и деревья срубили, чтобы получить побольше пользы. Относительно Власенок⁸, то я уже был у них, но к сожалению многих не застал дома, а те, которых видел, согласны продать, но за цену сказали посоветуемся, когда все соберемся вместе и пообещали в воскресенье дать знать свои условия, но я ожидал уже 2-о воскресенья, но ответа не получил, и я как-нибудь выберу свободное время, и пойду опять к ним, хорошо бы иметь несколько денег. Может бы удалось хоть у некоторых купить, но я постараюсь достать денег, и потом напишу Вам. Относительно огородных овощей их сеют некоторые в конце марта, как, например, редис, салаты, петрушка, кольраби и другие, это те, которые не боятся весенних морозов, а другие овощи, как например, капуста, баклажаны, картофель, огурцы, а также и бахчевые овощи сеются только с другой половины апреля и даже в первых числах мая, это те, которые боятся морозов. Я покорнейше прошу Вас, чтобы Вы узнали у Прасковьи Кириловны⁹, какие именно самые необходимые для Вас овощи и напишите мне. Покорнейше прошу Вас не затрудняться, и быть спокойными о выселки разных семян. Мне очень хорошо знакомый садовник Случевского¹⁰ и он мне с удовольствием даст советы, а чего нельзя будет достать у него, то я по его совету выпишу, он обещал мне дать малины, клубники, земляники, смородины и крыжовника и некоторых овощей рассады. Словом, я обо всем постараюсь, относительно фруктовых деревьев я уже сделал заказ через сельскохозяйственное общество, выписываю всего 85 штук, из которых 10 штук волошских орехов, а 75 штук яблонь и груш распределились так. Одну 1/3 часть груш, т. е. 25 штук, из них 1/3 часть ранних сортов, а остальные поздние по 2 и 3-и разных сортов, и в таком порядке и яблони.

· Всего Вам наилучшего.

Покорный Ваш слуга Л. Сердюк.

Лист Л. Т. Сердюка до Н. Є. Вернадської від 04.02.1914 р. (АРАН. – Ф. 518. – Оп. 7. – Спр. 395). Автограф.

Коментарі

1. Сердюк Леонтій Трохимович (1884 – 1977) – мешканець м-ка Шишаки, підрядник на спорудженні дачного будинку В. І. Вернадського на Бутовій горі. Наприкінці 20-х років ХХ ст. – колгоспник. До кінця життя мешкав у Шишаках на Лузі (біля р. Псел) з донькою Настею. Хата, яку він побудував після війни, збереглася до нашого часу.

В. І. Вернадський разом із донькою Ніною гостював у родині Л. Т. Сердюка.

Джерела та література: Вернадский В. И. Дневники: Март 1921 – август 1925 / сост. В. П. Волков. – М. : Наука, 1988. – С. 168; НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 1, 4; Хурса В. Зоря генія світила і над Пслем // Сільське життя. – 1988. – 25 лютого. – С. 2.

2. Вернадська (уроджена Старицька) Наталія Георгіївна (правильно Єгорівна) (1860 – 1943) – дружина В. І. Вернадського. Дочка видатного державного діяча, юриста Єгора Павловича Старицького, закінчила гімназію у Тифлісі, навчалась на вищих жіночих курсах у Петербурзі. Вийшла заміж у 1886 р., учасниця просвітницької і благодійної діяльності у 1890-х рр., у 1905 – 1907 рр. – технічний секретар Московського комітету Конституційно-демократичної партії, член Товариства слов'янської культури. Помічник В. І. Вернадського у перекладах і редагуванні його наукових праць.

Джерела та література: Вернадский В. И. Дневники: 1935 – 1941: в 2-х кн. / В. И. Вернадский / сост. В. П. Волков. Кн. 1: 1935 – 1938. – М. : Наука, 2008. – С. 19; В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад. В. М. Самородов, С. А. Кигим / наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава : Полтав. літератор, 2008. – 260 с.

3. Васькова-Примакова Єлизавета Петрівна (1872 – 1921) – дружина брата Н. Є. Вернадської Георгія Єгоровича Старицького. Засновниця і викладач початкової школи, член правління землеробських колоній і ремісничих притулків у Полтаві.

Джерела та література: Памятная книжка Полтавской губернии за 1910 г. – Полтава : Типо-Литография Губернского правления, 1910. – С. 37.

4. Фролов Дмитро Матвійович – архітектор, соціаліст-народник, член Полтавської міської управи, у 1919 р. – член Харківської міської управи.

Джерела та література: Вернадский В. И. Письма Н. Е. Вернадской 1909 – 1940 / сост. Н. Ф. Филиппова, В. С. Чесноков. – М. : Наука, 2007. – С. 195.

5. Вернадський Георгій Володимирович (1887 – 1973) – син В. І. Вернадського, історик, випускник Московського університету, професор Пермського (1918 – 1920), Таврійського (1921) університетів, професор Карлового університету в Празі (1922 – 1927). З 1927 жив у США, у 1946 – 1956 – професор Йельського університету в Нью-Хейвені.

Джерела та література: Вернадский В. И. Письма Н. Е. Вернадской... – С. 281, 282.

6. Кийки – особи не встановлені.

7. Іларіон – особа не встановлена.

8. Власенки – відомий козацький заможний рід із села Яреськи.

Джерела та література: Розсоха Л. Миргордщина козацька і гоголівська. – К. : ТОВ "ВБ "Аванпост-прим", 2009. – С. 141.

9. Казакова Парасковія Кирилівна (1874 – 1955) – домогосподарка Вернадських. Жила у родині Вернадських з 1908 р. і до смерті В. І. Вернадського (1945).

Джерела та література: Вернадский В. И. Дневники, 1935 – 1941... – С. 49.

10. Случевський (? – ?) – далекий родич російського поета, письменника К. К. Случевського (1837 – 1904). Мав дачу в Шишаках, де захоплювався садівництвом, ягідництвом та квітникарством, приятелював із родиною Вернадських, часто передавав їм через служницю плоди різних культур.

Джерела та література: Особистий архів В. М. Самородова.

№ 2

Лист Л. Т. Сердюка до В. І. Вернадського та Н. Є. Вернадської

15.08.1937 р., Шишаки

Шишаки на Полтавщині

Многоуважаемые Владимир Иванович и Наталия Егоровна! На днях получил письмо от неизвестной особы и Ваш адрес, узнал, что Вы живете в Москве. И с радостью шлю Вам искренний и горячий привет.

Я живу и мое семейство в Шишаках, работаем в колхозе, урожай в этом году средний, но все таки хлебом обеспечены. Старшая дочь,

которая носила Вам почту на Бутову гору, замужем, теперь живет в Сорочинцах. Муж² ее преподаватель в техникуме, живут хорошо, и когда я весной был у них, то вспоминали Вас, и на жаль не знали Вашего адреса, чтобы просить Вас на дачу, квартира у них уютная и хорошая вблизи речки Псел.

Два сына уже женатых. Младший³ живет со мной, а старший⁴ в Харькове на заводе, каждое лето приезжает отдыхать в Шишаки. Одна дочь⁵ учительствует в Шишаках, а одна⁶ еще учится и наименьший сын⁷ учится. Братьев^{8,9} моих не стало в начале революции. Мать¹⁰ умерла в 1934 году, а мы пока живы и здоровы все. У нас теперь в Шишаках очень много дачников. Ну как же живете? И как Ваше здоровье? Покорнейше прошу, если Вас не затруднит, то напишите хоть несколько слов. На Бутовой горе стоит ряд высоких красивых далеко видных тополей, посаженных моими руками и напоминающих прошлые годы¹¹. Ну всего Вам наилучшего, низкий поклон и привет Прасковье Кириловне

Уважающий Вас Ваш А. Т. Сердюк.

Адрес мой Шишаки Харьковской области Шишацкого района¹².
Леонтию Тр. Сердюку 15.VIII.1937 г.

Лист А. Т. Сердюка до В. І. Вернадського та Н. Є. Вернадської від 15.08.1914 р. (АРАН. – Ф. 518. – Оп. 3. – Спр. 1491. – Арк. 2, 3.). Авторграф.

Коментарі

1. Сердюк (у заміжжі Лень) Ирина Леонтіївна (15.05.1904 – 18.12.1991) – старша донька А. Т. Сердюка. Закінчила Великосорочинське педагогічне училище, де залишилась працювати бібліотекарем. У десятирічному віці носила пошту В. І. Вернадському з Шишак на Бутову гору. Залишила цікаві спогади про родину Вернадських та їхнє життя в Шишаках.

Джерела та література: НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 6; Ніколаєнко А. Найкращий вияв шани // Зоря Полтавщини. – 1988. – 21 лютого. – С. 3.

2. Лень Григорій Степанович (1902 – 1976) – чоловік А. Т. Сердюк. До Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. працював завучем та викладачем математики Великосорочинського педагогічного училища, пізніше викладав у школах Миргородського району.

Джерела та література: НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 6.

3. Сердюк Гаврило Леонтійович (1916 – 1943), молодший син Л. Т. Сердюка, колгоспник. Загинув (зник безвісти) у листопаді 1943 р. в районі Градизька.

Джерела та література: www.obd-memorial.ru/html/info.htm.

4. Сердюк Сергій Леонтійович (7.10.1905 – 12.03.1943) – старший син Л. Т. Сердюка, агроном. До війни жив у Харкові, де працював на заводі. У роки війни – старший лейтенант, командир батальйону, 20.08.1942 р. потрапив у полон, помер у німецькому таборі для військовополонених на станиці Кутаїсі Горячевського району Краснодарського краю.

Джерела та література: www.obd-memorial.ru/html/info.htm.

5. Сердюк (у заміжжі Горішня) Марія Леонтіївна (24.01.1912 – 2.08.2009) – середня дочка Л. Т. Сердюка. Закінчила Великосорочинське педагогічне училище, працювала учителем початкових класів у селах Маликівщина та Пришиб на Шишащині.

Джерела та література: НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 6.

6. Сердюк Настя Леонтіївна (20.04.1914 – 22.05.2010) – молодша донька Л. Т. Сердюка. Закінчила Великосорочинське педагогічне училище, працювала учителем початкових класів у селах Шишаки і Гоголеве Шишацького району.

Джерела та література: НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 6.

7. Сердюк Григорій Леонтійович (1924 – 1985) – наймолодший син Л. Т. Сердюка, колгоспник. Жив і працював у Шишаках.

Джерела та література: НА ПКМ. – Спр. № 01-149. – Арк. 6.

8. Сердюк Іван Трохимович (? – ?) – середній син родини Сердюків. У 1918 р. – офіцер українських гайдамаків, помер в еміграції у 1944 р.

Джерела та література: Кигим С. Маловідоме про шишацьке оточення родини Вернадських // Полтавський краєзнавчий музей : Зб. наук. ст. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Випуск VII / Редкол. Ю. В. Волошин, А. М. Киридон, В. О. Мокляк та ін. – Полтава : Дивосвіт, 2012. – С. 434, 435.

9. Сердюк Федот Трохимович (? – ?) – молодший брат Л. Т. Сердюка, працював теслярем на спорудженні дачного будинку В. І. Вернадського на Бутовій горі в Шишаках, наречений доньки вченого Ніни. Закінчив гімназію в Полтаві. Воював у складі Дроздовського офіцерського піхотного полку Добровольчої армії А. І. Денікіна. Помер в еміграції.

Можливо, що Л. Т. Сердюк не знав про долю молодших братів.

Джерела та література: Кигим С. Маловідоме про... – С. 430 – 433.